

نقش نظارت حکومت در جلوگیری از فساد از منظر آیات و روایات

مریم مرتضایی نسب^۱

^۱ . سطح دو، مدرسه علمیه حضرت آمنه سلام الله علیها vahidghafi@gmail.com

چکیده

هدف این مقاله بررسی "نقش نظارت حکومت در جلوگیری از فساد از نظر قرآن و روایات" می باشد که در این زمینه، سعی شده است، ابتدا مبانی نظارت در قرآن و روایات را بررسی کرده، سپس توضیح دهیم، که چه حکومتی بهتر می تواند از فساد جلوگیری کند. به همین دلیل، تفاوت حکومت اسلامی با سایر حکومتها را شرح دادیم و وجه امتیاز حکومت اسلامی را، در توجه به معنویت، توجه به مردم و حفظ استقلال و آزادی ذکر کردیم. سپس، مولفه‌های مبارزه با فساد را با توجه به شیوه‌های امام علی (ع) در مبارزه با فساد و نقش دستگاه قضایی در این جریان بررسی شد و در نهایت، بر اساس انواع فسادهایی که در جامعه وجود دارد، راهکارهایی که حکومت اسلامی برای جلوگیری از آن باید به کار بگیرد ارائه کردیم. روش تحقیق به کار گرفته شده در این نوشتار کتابخانه ای می باشد.

واژگان کلیدی: نظارت، حکومت، فساد، آیات، روایات

مقدمه

از منظر قرآن و روایات، دین اسلام بر چند پایه بنا شده که مهمترین آنها، بحث ولایت است که با شواهد و قراین زیادی می توان استظهار کرد که مراد از ولایت، حکومت و دولت، در چارچوب دین است، که بستر اجرای همه قوانین فردی و اجتماعی اسلام را فراهم می کند و بدیهی است که موقعی حکومت در انجام این وظیفه موفق خواهد بود که از یک طرف، نیازهای حقیقی جامعه را شناسایی کند و مقدمات تحقق این نیازها را در سه مرحله قانونگذاری، اجرا و نظارت فراهم کند و از طرف دیگر فسادهای پنهان و آشکار در هر سه مرحله را شناسایی کند و جلوی آنها را بگیرد. پس می توان گفت پنجاه درصد موفقیت دولت و حکومت در گروی مبارزه با فساد است.

از طرفی، دین مبین اسلام داعیه تمدن نوین اسلامی، در تمام زمان ها و مکان ها و... را دارد، لذا در هر دو زمینه ی پیش گفته، بیانات و رهنمودهای بیشماری در قرآن و روایات برای بشریت ذکر کرده است که در مقالات و کتب مختلف به آنها اشاره گردیده است که چند مورد از آن را ذکر می کنیم : ۱. مبارزه با فساد اداری با رویکرد اسلامی که نویسنده آن ابو طالب خدمتی است در این کتاب تلاش شده که پس از مرور اجمالی برنامه های کشورهای مختلف برای مبارزه با فساد، نگرش اسلامی در مبارزه با فساد اداری و نیز سیره پیامبر گرامی اسلام (ص) و حضرات معصومان (ع) در این زمینه تبیین شود. ۲. کتاب اداره سالم به روایت نهج البلاغه: طرخی برای مبارزه با فساد اداری، نویسنده : علی اصغر پور؛ یکی از پرجاذبه ترین فرازهای این کتاب شریف، دلالت‌هایی است که بر نحوه اداره صحیح سیستم‌های اجتماعی دارد و الگوی اداره سالم را معرفی کرده است .

لکن بایسته است در رساله یا مقاله ای این بیانات را دسته بندی و جمع بندی کرد و از آنجا که دامنه ی این مباحث بسیار گسترده است، ما در این مقاله فقط به قسمت دوم یعنی نقش دولت در جلوگیری از فساد می پردازیم.

مفهوم شناسی

نظارت در لغت : نظارت در زبان عربی از ریشه «نظر» به معنای مشاهده کردن، با دقت نگاه کردن، رسیدگی و تفکر کردن، داوری کردن، محاکمه کردن، قیاس کردن، فرمان دادن و نظارت کردن آمده است.^۱

نظارت در اصطلاح: تعریف مصطلح «نظارت» به مجموعه عملیاتی گفته می شود که طی آن، میزان تطابق عملکرد اشخاص با قوانین و مقررات سنجیده می شود تا از این طریق، به مطابقت نتایج عملکرد با هدف های مطلوب، اطمینان به دست آید.^۲

معنای حکومت در لغت: حکومت در زبان عربی به معنای حکومت کردن، سیاستمداران، حاکمان، هیئت حاکمه و حکومت است.^۳

معنای حکومت در اصطلاح: حکومت، در اصطلاح عبارت است از فرایند اجرای منظم سیاستها و تصمیمات مقامات اداری درون یک دستگاه سیاسی در قلمرو معین، و اقتدار آن به وسیله یک نظام حقوقی و با استفاده از زور در اجرای سیاستهایش حفظ می گردد.^۴

معنای فساد در لغت: فساد در لغت به معنای تباہ شدن، خراب شدن، گندیدن، فاسد شدن، بازی و سرگرمی، مال مردم را غصب کردن و به زور گرفتن است.^۵

معنای فساد در اصطلاح: فساد خارج شدن از حد اعتدال است. چه زیاد باشد چه کم و ضدصلاح است. بنابر این، هر کاری که در جهت نقض و تخریب باشد و یا افراط و تفریط در مسائل فردی و اجتماعی باشد عنوان فساد بر او صدق می کند. راغب، المفردات، ماده فسد

۱. مبانی نظارت در قرآن و روایات

^۱ . لويس معلوف، المنجد، باب حرف ن

^۲ . اخوان کاظمی، نظارت در نظام اسلامی، ص ۳۱

^۳ . لويس معلوف، المنجد، باب حرف ح

^۴ . آنتونی؛ جامعه شناسی، ص ۳۲۵-۳۲۴

^۵ . لويس معلوف، المنجد، باب حرف ف

برای این که یک حکومت بتواند به درستی، از فساد جلوگیری کند باید نظارت دقیقی به همه امور داشته باشد؛ همان طور که خداوند در قرآن می فرماید: «و ما تكون فی شان و ما تتلوا منه من قرآن و لا تعملون من عمل الا كنا علیکم شهودا اذ تفیضون فیه...» در هر حال که باشی و هر آیه‌ای از قرآن که بخوانی و هر کاری را انجام دهی، ما شاهد و ناظر بر شما هستیم، هنگامی که در آن کار وارد می‌شوید.^۱

که در این پژوهش به چند مورد از مبانی نظارت در قرآن می پردازیم:

۱_۱. نظارت و پیگیری همه جانبه امور

سازماندهی امر نظارت و بکارگیری عناصر کارآمد و عیون و انسانهای بصیر و خبیر و ثقه و امین و تیزبین در امر نظارت و بازرسی و پیگیری کارهاست که خود، برگ زرین دیگری در امر نظارت و مراقبت و برخورد با فساد در جامعه اسلامی است. لذا مسایلی مربوط به حکومت اسلامی و نقش آن در نظارت همه جانبه بر امور از موضوعات و مسایلی است که در سیره و سنت اسلامی و محمدی(ص) و فرهنگ علوی(ع) برای آن تدابیر لازم پیش بینی و سیاستگذاری شده است که امام علی (ع) در کتاب نهج البلاغه، تحت عنوانی هم چون: نظارت در امور مدیران و کارگزاران، نظارت دقیق در امور بازار و بازرگانان، نظارت دقیق در بیت المال و امور مالیاتی، به صورت دقیق امور را پی گیری می کردند.

همچنین، با توجه به توضیحی که در تفسیر نور درباره آیه ۱۷ سوره قاف در باب نظارت آمده، می فرماید: نظارت باید همه جانبه باشد و به طور دقیق و کامل انجام گیرد تا بتوان به آن استناد کرد و اعتبار و ارزش داشته باشد. «اذ یتلقى المتلقیان عن الیمین وعن الشمال قعید» دوفرشته بردوش چپ و راست انسان قرار دارند که اعمال اوراثبت می کنند.^۲

۱_۲. نظارت و دقت در انتخاب کار گزاران کشور

هر نظام اداری و حکومتی برای اینکه بتواند امور جامعه خود را به درستی اصلاح کند، باید از کارگزاران شایسته و متعهد بهره گیرد. در میان همه حکومت ها، تاکنون هیچ حکومتی، مانند

^۱ . یونس، آیه ۶۱

^۲ . ق، آیه ۱۷

حکومت امیرالمومنین علی (علیه السلام) در خصوص امور کارگزاران خود حساسیت و دقت به خرج نداده است. این واقعیت را می توان از نامه ها و خطبه های گوناگون حضرت به کارگزاران و والیان حکومتی در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی و دینی جست و جو کرد. در همه نامه ها و عهد نامه های حضرت به کارگزاران، مسئله رعایت تقوا و ترس از خدا و توجه به آخرت دیده می شود.^۱

در اندیشه سیاسی اسلام، کسانی که از امکانات و اموال و اختیارات حکومتی بهره مند می شوند، باید صفات و ویژگی هایی داشته باشند تا بتوانند وظیفه خود را به درستی انجام دهند؛ در غیر این صورت، باعث تباهی امور می شوند. همان طور که خداوند متعال در قرآن می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا...»^۲

خداوند فرمان میدهد که امانت ها را به صاحبانشان بدهید. در روایات متعدد منظور از امانت، رهبری و مدیریت جامعه معرفی شده است.^۳

و همچنین در تفسیر نور آمده که ملاک عزل و نصب ها، باد اهلیت و صلاحیت افراد باشد. کلید خوشبختی جامعه، بر سر کار بودن افراد لایق و رفتار عادلانه است و منشاء نابسامانی ها، ریاست نا اهلان است.^۴

علی (علیه السلام) هیچ گاه در عزل و نصب های خود، مسئله رفاقت و خویشاوندی را مدنظر قرار نمی داد و روش سیاستمداران دنیا پرست را که تنها در راستای بقای حکومت خود عمل می کردند، نداشت؛ بلکه تنها به رضای خدا می اندیشید و مصلحت مردم را در نظر می گرفت. در اندیشه سیاسی حضرت، هیچ خطری برای جامعه اسلامی بیشتر از خطر بر سر کار آمدن افراد فاقد اهلیت و کم صلاحیت نیست. به همین دلیل، هنگام گماردن مالک اشتر نخعی به حکومت مصر، در نامه ای به مصریان چنین هشدار داده است:

^۱. بابایی حسکویی، راهکار مبارزه با فساد اداری، ص ۳

^۲. نساء، آیه ۵۸

^۳. کلینی، کافی، ج ۵، ص ۲۷۷

^۴. قرائتی، ۳۰۰ نکته در مدیریت اسلامی بر اساس تفسیر نور، ص ۳۷

من بیم دارم که نابخردان و ناپکاران، زمام امور مملکت را به دست گیرند و مال خدا را دست به دست بگردانند و بندگان او را بردگان خود گیرد و با صالحان به دشمنی بر خیزد و فاسقان را حزب خود قرار دهند.^۱

حضرت مرتبا، مردم را به مسئله کارگزاران توجه می دادند و می فرمودند که مبادا زمامداران بی اهلیت بر سر کار آیند و جامعه و مردمان را به تباهی کشانند؛ چرا که اگر حساسیت مردم به چگونگی رفتار کارگزاران از بین رود، آن گاه افراد بی لیاقت و فاقد صلاحیت در مراتب زمامداری قرار می گیرند و جامعه را به تباهی می کشانند.

نتیجه آنکه اگر در نظام اداری و حکومتی از افراد سالم و متعهد استفاده شود، و از طرفی نظارت مستمر برای تداوم حسن سلوک و تعامل مطلوب با مردم نیز حاکم باشد، یقیناً می توان به اقامه عدل و قسط در جامعه امیدوار بود. بدیهی است تنها در این صورت است که می توان امیدوار بود مردم به نظام حکومتی جامعه اقبال کنند و در رفع فساد و تخلف، با کارگزاران همکاری و همگامی نمایند.

۱_۳. نظارت و بازرسی

اصل بازرسی و نظارت، به عنوان یکی از وظایف حساس و اصلی در هر حکومت، است که به وسیله آن می تواند بر ساختار و عملکرد و برنامه های یک مجموعه، نظارت کرد و نقاط قوت و ضعف و اعتدال و یا انحراف آن را فهمید. در سایه نظارت است که میزان موفقیت دستگاهها و ارگانها، ارزیابی و با برنامه ها تطبیق داده می شود. امروز، در هر دستگاهی، نظارت، به منزله چشم آن دستگاه و مدیریت مربوط است.

بازرسی، لازمه نظارت است. برای اینکه بخواهیم نظارت کنیم و میزان موفقیت را نشان دهیم، به بازرسی نیاز است. بازرسی و کنترل و نظارت و مراقبت و حسابرسی و حساب کشی، نشان دهنده صحت و سلامت کارها و پیشرفت امور و میزان اعمال عمومی و اصول گرایی در انجام دادن وظیفه و شایستگی و بایستگی مسؤولان ذیربط است.

^۱. نهج البلاغه، ص ۱۰۵۰

بازرسان و مسؤولان، باید از شایسته ترین و امانتدارترین و وفادارترین اشخاص نسبت به نظام و رهبری آن باشند تا با گزارشهای صحیح و دقیق و سریع، زمینه تصمیم گیری بجا و کارساز را فراهم کرده و از گزارشهای خلاف واقع و دور از صواب و تأثیرپذیری و دروغ و خدعه به دور باشند.

بیان امیرالمؤمنین (ع) در این رابطه، مانند سخنان همیشه آن حضرت، از استواری و اتقان خاصی برخوردار است و بهترین و آموزنده ترین درسها را در خود دارد. آن بزرگوار در فرمان به مالک اشتر می فرماید: «ثُمَّ تَفَقَّدْ أَعْمَالَهُمْ وَ ابْعَثِ الْعِيُونَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقِ وَ الْوَفَاءِ عَلَيْهِمْ...» با فرستادن مأموران مخفی که اهل صدق و راستی و وفا باشند کارهای آنان را زیر نظر بگیر! زیرا بازرسی نهانی در کارشان، آنان را به رعایت امانت و ملاحظت با مردم وادار می سازد. و با دقت فراوان، مواظب أعوان و انصار و کارگزاران خود باش و اعمال ایشان را تحت نظر داشته باش و چنانچه یکی از آنان، دست به خیانتی زدند و مأموران مخفی تو، به طور جمعی آن را تأیید کردند، باید که به آن اکتفا کنی و بدون تأخیر، خیانتکار را کیفر دهی و به مقدار خیانتی که انجام داده است او را کیفر نمایی، آنگاه وی را در مقام خواری و مذلت بنشان و داغ خیانت بر پیشانی او بگذار و طوق رسوایی بر گردنش بیفکن!^۱

تأکید ارزشمند امام (ع) بر اعزام بازرسان به دورترین نقاط بلاد اسلامی و کسب خبر از رفتار و کردار کارگزاران و خدمتگزاران مردم و در جریان امور قرار گرفتن رهبر جامعه اسلامی و شایستگی بازرسان مأموران حکومتی و برخورد قاطع با خائنان و فاسدان، همه، درسهای آموزنده ای است که امروز نیز ضروری و بدیع می نماید. چنان که، حضرت امام رضاع در مورد سیره نظارتی و بازرسی پیامبر گرامی ص می فرماید: «سیره رسول خدا (ص) چنین بود که هرگاه لشگری را اعزام می کرد و امیری، آنان را فرماندهی می کرد، یکی از افراد مورد اعتماد خود را نیز با آنان همراه می کرد تا خبرها را به گونه ای پنهانی به آن حضرت برساند»^۲

۱-۴. نظارت و امر به معروف و نهی از منکر طبق موازین شرعی:

^۱ . نهج البلاغه، خطبه ۵۳

^۲ . مجلسی، بحار الانوار، ج ۶۱، ص ۱۰۰

بر اساس آموزه های دینی، یکی از وظایف اجتماعی اساسی انسان ها، نظارت بر اعمال و رفتار همدیگر و حساسیت و توجه به عملکرد یکدیگر می باشد. اساس نظارت بیرونی و اجتماعی در اسلام، در مفاهیم «امر به معروف» و «نهی از منکر» قرار داده شده است. به تعبیر دیگر، تعبیر و بیان قرآنی و حدیثی نظارت اجتماعی در اسلام، واژه های امر به معروف و نهی از منکر است. از دیدگاه اسلامی، انسان موجودی اجتماعی است و بسیاری از عوامل رشد و تکامل یا عقب ماندگی و سقوط وی، در روابط اجتماعی اش با دیگران قرار دارد؛ از این رو، حساسیت به این روابط، و تلاش در جهت سالم سازی جامعه، از وظایف اصلی انسان هاست. از این روست که آیات و روایات بسیاری، از جهات متعدد و متنوعی، بر این وظیفه اجتماعی، دینی و سیاسی تاکید نموده و ابعاد مختلف آن را گوشزد کرده اند. علت برتری امت اسلامی بر امت های دیگر، عمل به همین فرضیه دانسته شده است: امر به معروف را به منزله یک ساز و کار نظارت اجتماعی، می توان چهار گونه دسته بندی کرد:

۱. نظارت مسئولان بر مردم ۲. نظارت مردم بر مسئولان ۳. نظارت مردم بر مردم ۴. نظارت مسئولان بر مسئولان.

در جوامع امروزی برای هر یک از انواع نظارت بیرونی، ساز و کارهایی وجود دارد. نظارت مسئولان بر مردم، خود را از طریق قوانین و مقررات نشان می دهد. نظارت مردم بر مسئولان، بیشتر از طریق مطبوعات و رسانه ها قابل پیگیری است.

در انجام وظیفه امر به معروف نسبت به مسئولان، می توان گفت که در حکومت و نظام اسلامی، مردم دو نقش و وظیفه اساسی دارند: یکی مشورت دادن به مسئولان در تصمیم گیری است که دلیل آن، این آیات قرآن کریم است: «وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ»^۱

نقش دوم جامعه در امور حکومتی نسبت به مسئولان نظام اسلامی، مراقبت، پاسداری و نگهداری از اجرای قوانین است. مردم موظف اند که هر جا خللی در اجرای قانون ببینند، تذکر دهند و اگر مفید واقع نشد، اعتراض کنند. این وظیفه، امر به معروف و نهی از منکر است که خداوند در قرآن صریحا به آن امر می کند.^۲ و نگهداری از اجرای قوانین است. مردم موظف اند

۱. آل عمران، آیه ۱۵۹

۲. آل عمران: ۱۰۴

که هر جا خللی در اجرای قانون ببینند، تذکر دهند و اگر مفید واقع نشد، اعتراض کنند. این وظیفه، امر به معروف و نهی از منکر است که خداوند در قرآن صریحاً به آن امر می کند.

جایگاه و اهمیت این دو مسؤولیت سنگین الهی و انسانی، آن قدر بالا است و نقش آن در تحکیم نظام اسلامی و مقابله با دشمنان و تقویت و انسجام درونی جامعه و تضعیف نقشه های شیطانی دشمنان، تا بدان حد بالا و رفیع است، که احدی در ترک آن دو معذور نیست و بهانه و سهل انگاری و فرار از مسؤولیت و یا ضعف و عجز و جهل، نمی توانند مانع انجام وظیفه شوند، بلکه در صورت لزوم، باید شرایط و مقدمات انجام وظیفه را فراهم کرد. حضرت علی (ع) در این باره می فرماید: «و تمام کارهای نیکو و جهاد در راه خدا، در برابر امر به معروف و نهی از منکر، چونان قطره ای در دریای موج و پهناور است. امر به معروف و نهی از منکر، نه اجلی را نزدیک می کند و نه از مقدار روزی می کاهد. از همه اینها برتر، گفتن سخن حق در پیش روی حاکمی ستمکار است»^۱

۲. مقایسه حکومت اسلامی با سایر حکومت ها

بر اساس این که، رسالت این پژوهش، نقش حکومت در جلوگیری از فساد است؛ مبنای ما این شد که اول تبیین کنیم که چه حکومتی، می تواند در این مسئله ایفای نقش بهتری داشته باشد، بعد نقش آن را بررسی کنیم. بنا براین، در ضمن بیان تفاوت حکومت اسلامی با سایر حکومت ها، به برتری حکومت اسلامی بر سایرین، در اجرای قوانین الهی برای جلوگیری از فساد پرداختیم که بدین شرح است:

۲_۱. توجه به معنویت در حکومت اسلامی

یکی از تفاوت های حکومت اسلامی با دیگر حکومت ها، این است که یک حکومت عادلانه و به معنویات توجه ویژه ای دارد لذا هدف خود را، خدمت به مردم و تربیت دینی و انسانی آنها قرار داده است. در حالی که در حکومت غیر اسلامی، هدف تنها غلبه و سلطه بر مردم است و رسیدن به پول و مادیات، از ارزش بالایی برخوردار است و آنها همه تلاش خود را می کنند تا با سوء استفاده از مردم به ثروت بیشتری دست پیدا کنند، بدون آنکه به سلامت جسمی و روحی

^۱. نهج البلاغه، حکمت ۳۷۴

آنها اهمیتی بدهند. چنان که مقام معظم رهبری درباره فلسفه حکومت اسلامی چنین می فرماید: فلسفه حکومت اسلامی این است که بتواند در میان مردم، عدالت، اخلاق، معنویت و رفاه مادی را به وجود آورد. اگر بخواهیم پوچ گرایی در جامعه نباشد، راهش این است که معنویت و انگیزه‌ها را تقویت کنیم زیرا، هرچه هست، زیر سایه معنویت است؛ بدون معنویت نمی‌توان یک قدم موفق بر داشت.^۱

در قرآن کریم هم خداوند به انسانها وعده داده ، که اگر برای خدا و در جهت معنویت تلاش کنند ، آنها را به راه خودش هدایت میکند که این راه ، همان سعادت دنیا و آخرت است که حکومت اسلامی خواهان آن است «والذین جاهدوا فینا لنهیدنهم سلینا و ان الله لمع المحسنین»^۲

لذا، دولت‌ها همان قدر که موظف هستند، زیرساخت‌های رفاهی و اقتصادی را فراهم کنند، در امر معنویت نیز وظیفه دارند زیرساخت‌های لازم را فراهم سازند، وقتی حکومت برای رشد معنوی جامعه تلاش نکند، طبیعتاً در جهت کاهش معنویت فرار خواهد گرفت و و اگر معنویت در جامعه نهادینه نشود، مشکلات اقتصادی مملکت نیز حل نخواهد شد.

۲-۲. توجه به مردم و ساختن کشور با مشارکت عمومی

یکی دیگر از تفاوت های حکومت اسلامی با دیگر حکومت ها این است ، که حکومت اسلامی از مردم است و علت بسیاری از رد یا قبول‌ها ، در پذیرش حاکمیت و مدیریت جامعه اسلامی توسط ائمه معصومین (علیهم السلام) نیز اقبال، خواست و رأی مردم زمانشان برشمرده شده است. و حال آنکه بی‌شک حاکمیت مشروع، تنها با حضور آن بزرگواران بر مسند حکومت تحقق می‌یافت. از این روست که نقش و اراده مردم به عنوان مجوز و شرط استمرار حکومت اسلامی شناخته شده است. این مطلب بارها در اندیشه و بیان پایه‌گذاران و رهبران انقلاب اسلامی ایران نیز تجلی یافته است؛ به عنوان نمونه حضرت امام خمینی (قدس سره) پیش از پیروزی انقلاب اسلامی در مصاحبه‌ای می‌فرماید: «آنچه مهم است، ضوابطی است که در این حکومت باید حاکم باشد، که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از اینکه اولاً متکی به آرای ملت باشد، به گونه‌ای که تمامی آحاد ملت در انتخاب فرد و یا افرادی که باید مسؤولیت و زمام امور را در دست

^۱ . حسینی خائنه ای ، سید علی ، سایت مقام معظم رهبری
^۲ . عنکبوت، آیه ۶۹

بگیرند، شرکت داشته باشند و دیگر اینکه در مورد این افراد نیز خط مشی سیاسی و اقتصادی و سایر شؤون اجتماعی و کلیه قواعد و موازین اسلامی مراعات شود.^۱

بنابراین، حکومت اسلامی که پایه و اساسش بر رای و مشارکت مردم است، باید بر طبق موازین شرعی عمل کرده و توجه ویژه ای به معیشت و دیگر امور مردم، بنماید. همان طور که امام علی (ع) می فرماید: «رأس الایمان الاحسان الی الناس» اساس ایمان، همان احسان به مردم است.^۲

امام صادق (ع) نیز در تفسیر ایمان خالص و واقعی می فرماید: «من خالص الایمان، البر بالاخوان والسعی فی حوائجهم فی العسر و الیسر» نیکی به برادران دینی و تلاش و جدیت برای رفع مشکلات آنان در تمام زمینه ها و در هر شرایط، برخاسته از ایمان خالص است.^۳

همچنین، رهبر معظم انقلاب هم بارها و با ادبیات گوناگون بر محور بودن نقش مردم به عنوان شرط استمرار و مشروع بودن حکومت اسلامی تأکید کرده اند؛ به عنوان نمونه ایشان در سال ۶۸ می فرماید: «ارزش‌هایی که ما در انقلاب برای آنها می‌خواهیم تلاش کنیم و کارمان برای آنهاست، دو مبنا و پایه دارد: مکتب و مردم. مکتب بدون مردم متصور نیست؛ چون مکتب ما مکتبی نیست که از مردم جدا بشود. اصلاً این یک فریب است که ما بیاییم اسلام را از نفع و خیل مردم جدا کنیم و بگوییم مردم و سرنوشت آنها را رها کنید و به دین و خدا و اسلام بچسبید! این، همان اسلام تحریف شده است.

این، همان چیزی است که امام (ره) از اول شروع مبارزه با آن جنگید. بسیاری از آدم‌های خوب و عالم، حرف امام را در این راه فهمیدند و البته بعضی از متحجران و نادان‌ها هم تا آخر نفهمیدند و هنوز هم بعضی این حقیقت را نمی‌فهمند. تفکر اسلامی، از خیل مردم و برای مردم بودن جدا نیست. هر چیزی که شما دیدید به نظرتان اسلامی است، اما از صلاح مردم مجرد است، بدانید در شناخت و فهم اینکه آن اسلام است، اشتباه می‌کنید یا در فهم خود آن شیء،

^۱ . خمینی، صحیفه نور، ج ۴، ص ۲۱۲

^۲ . آمدی، غرر الحکم، ج ۴، ص ۵۲

^۳ . مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۳۱۷

محققاً اشتباهی وجود دارد. پس، پایه ارزش‌های اسلامی و انقلاب ما، بر دو پایه مکتبی و مردمی است.^۱

۲_۳. توجه به استقلال و آزادی در حکومت اسلامی

تردیدی نیست که "آزادی" را تنها باید در سایه استقلال کشور و نظام اسلامی جست و استقلال به یک معنا چیزی نیست جز صورت بیرونی آزادی در نگاه به بیگانگان و روابط با آنان. ملتی در درون خود آزاد است که از استقلال همه جانبه برخوردار باشد، و کشوری می تواند مستقل بماند که تنها بتواند بر ارزش های موجود و فرهنگ و هویت ملت خود و اراده آنان تکیه کرده و استوار بماند، و تلاش برای دستیابی به آزادی، آن گاه راه گشا و ارزشمند است که هم زمان در تحصیل استقلال همه جانبه و نفی استعمار کوشش شود. این هر دو، یعنی استقلال و آزادی، دستاورد بزرگ انقلاب اسلامی است که ملت ایران به رهبری امام خمینی و با بهای سنگینی که پرداخته اند، در شکلی نظام یافته و در قالب "جمهوری اسلامی" تشکیل شده است، همچنان که امام خمینی(ره) در مورد آزادی و ممنوعیت فساد و فحشا در اسلام فرمودند: موارد آزادی ای که در اسلام است در حدود قوانین اسلام است. آن چیزی که خدا فرموده است نباید بشود، شما آزاد نیستید که اقدام کنید به آن. همچو آزادی نیست که کسی بخواهد قمار کند، بگویند «آزاد است، خودش می داند!» بله، اگر چنانچه آزادی دموکراتیک بود و جمهوری، جمهوری دموکراتیک بود، آن آزادیها به حسب قاعده اش هست. هر کس دلش می خواهد که دکان شراب فروشی باز کند، باز کند؛ اگر دلش می خواهد هم، قمارخانه باز بکند. مراکز فحشا هیچ مانعی با جمهوری دموکراتیک ندارد. اینها که جمهوری دموکراتیک می خواهند این را می خواهند. یک همچو آزادی را می خواهند. و ما که عرض می کنیم جمهوری اسلامی، این است که روی قواعد اسلام باید باشد. باید مراکز فحشا بسته بشود.

۳. اصلاح و مبارزه با فساد از نظر قرآن و روایات

۳_۱. شیوه های امام علی (ع) در مبارزه با فساد

^۱ . سخنرانی رهبر معظم انقلاب در دیدار با مسؤولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی، در آستانه یازدهمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران، ۱۳۶۸/۱۱/۹

علی(ع)، برای مبارزه با فساد موجود، راه سختی در پیش داشت. حضرت(ع) لحظه ای برای بازگرداندن جامعه اسلامی به همان جامعه ای که حضرت رسول(ص) بنیان نهاده بود، کوتاهی نکرد.

مبارزه حضرت(ع) با فساد، دو جنبه داشت: نظری و عملی.

ایشان، چه در آغاز حکومتش و در همان هنگامی که مردم با او بیعت کردند، و چه در مدت خلافتش، با بیان رسا، شیوه صحیح حکومت داری و ویژگیهای یک امت اسلامی را، بارها و بارها، به مردم گوشزد کرد تا آنان، حق را بدانند و مطابق آن عمل کنند.

حضرت(ع) علاوه بر این روشنگریها و همزمان با آن، اقدامهای عملی اش را نیز آغاز کرد.

اکنون به بررسی شیوه های مبارزه آن حضرت و حکومت علوی(ع) با فساد می پردازیم.

الف) مبارزه با فساد در بعد نظری:

یکی از بزرگترین اهداف پذیرش حکومت توسط امام(ع) مبارزه با ظلم، فساد و طغیان، تبعیض، بی عدالتی و احقاق حقوق مردم و حاکمیت اسلام اصیل و ایجاد اصلاحات همه جانبه، عمیق و گسترده و کارساز و فراگیر در جامعه اسلامی بود.

یک بخش مهم از این اصلاحات به تحولات ساختاری، اداری و مدیریتی، قضایی و اجرایی و نوع نگرش به بودجه عمومی کشور و بیت المال مسلمانان و نوع بهره برداری و استفاده از آن بوده است.

ب) مبارزه با فساد در بعد عملی:

در این بخش، امام(ع) از روشهای فراوانی استفاده فرموده است که می توان آن را فهرست وار بدین گونه بیان نمود:

۱- موضوعات مربوط به خودکنترلی

از قبیل تأکید بر اصل شایسته سالاری؛ تأکید بر اصل تقوا و معنویت، تأکید بر اصل تعهد و مسؤولیت پذیری، تأکید بر اصل خداگرایی و خدامحوری در کارها، تأکید بر اصل نظارت الهی، تأکید بر اصل نظارت مردمی، تأکید بر کرامت انسانها، تأکید بر جمع گرایی، تأکید بر فرهنگ

سازی، تأکید بر فضا سازی مناسب و سالم، تأکید بر اصل مراقبه و محاسبه در کارها، تأکید بر اصل ایمان به قیامت و آثار و نتایج اعمال، تأکید بر تقویت باورها و انگیزه های الهی، تأکید بر مبارزه با مفاسد اخلاقی، تربیتی و روحی و تأکید بر ارائه الگوهای کارآمد، مؤثر و ثمربخش.

۲- موضوعات مربوط به نظارت و کنترل دقیق بر عملکرد کارگزاران

از طریق بازرسی و کنترل به صورت سازمان یافته، بازرسی و کنترل به صورت موردی و با بازرسان ویژه و مخصوص، بازرسی و کنترل توسط افراد دیگر (اشخاص متعهد) و گزارشهای مردمی، بازرسی و کنترل توسط مردم، پذیرش نظارت عمومی مردم، تأکید بر اصل شفافیت و پاسخگویی، تأکید بر اصل مسئولیت شناسی و مسئولیت پذیری، تأکید بر اصل نظارت و اقتدار قضایی، تأکید بر اصل پیشگیری، تأکید بر برخورد با ریشه فساد و تأکید بر اصل الگوسازی و ارائه اسوه های کارآمد و نقش رهبری شایسته در جامعه اسلامی.^۱

۳_۲. نقش دستگاه قضایی در مبارزه با فساد

نقش و جایگاه دستگاه قضایی کارآمد و صالح در مبارزه با فساد و تجاوز، بر هیچ کس پوشیده نیست. چنانچه قوه قضاییه، از استقلال و اقتدار و اعتبار و شایستگی های لازم برخوردار باشد، به طور قطع، می تواند به عنوان شمشیر برنده ای در برابر بی عدالتی و ظلم و قلدری بایستد و از حقوق مردم و محرومان، دفاع و در برابر زورگویان و متجاسران به حقوق عمومی، مقابله و مقاومت و امنیت و نظم اجتماعی و عدالت عمومی و حمایت از محرومان را تضمین و تأمین کند.

در فرهنگ و میراث علوی(ع) بحث دستگاه قضایی و اعتبار و استقلال و هویت و کفایت آن، به عنوان یک اصل روشن و کارساز و مؤثر در پیشگیری از جرم و جنایت و در برخورد با مجرمین و جنایتکاران به حساب آمده است و از این حیث، همه، در برابر قانون، برابرند و قاضی، موظف به اجرای حق و عدل و احقاق حقوق عامه و مبارزه با فساد در اشکال گوناگون آن شده است.

در فرمان حکیمانه امام(ع) به مالک اشتر، این مسایل، به وضوح قابل ملاحظه و استفاده است:

^۱ . در نجفی، مبارزه با فساد در حکومت علوی، ص ۱۰

«ثم اختر للحكم بين الناس أفضل رعيته في نفسك ممن لا تضيق به الأمور، ولا تمنحك الخصوم، ولا يتمادى في الزلة، ولا يخصر من الفىء إلى الحق إذا عرفه ولا تشرف نفسه على طمع...»؛^۱

برای داوری میان مردم، برترین افراد خود را برگزین! از کسانی که دارای سعه صدر باشد و امور گوناگون، او را در تنگنا قرار ندهد و مخاصمه و کینه توزی دو طرف دعوا، او را به خشم و کج خلقی وا ندارد و در اشتباهاتش پافشاری نکند و چون متوجه اشتباه خود شود، بازگشت به حق و اعتراف به آن، برایش سخت نیاید و نفس او، تمایل به طمع نداشته باشد و در فهم مطالب به اندک تحقیق اکتفا نکند، بلکه مسایل را تا پایان دنبال کند، کسی که در شبهات از همه محتاط تر باشد و در یافتن حق و استناد به ادله، جدی تر باشد و از کثرت مراجعه دو طرف دعوا، کمتر خسته شود و در کشف امور، از همه صابرتر و شکیباتر باشد و در هنگام روشن شدن حکم و حق، از همه قاطع تر باشد. از کسانی باشد که ستایش ستایشگران، او را فریب ندهد و تمجیدهای بسیار، او را از حق متمایل نسازد و عوامل تطمیع و تهدید و تملق و چاپلوسی، او را نفریبند. و البته این چنین نیروهایی، بسیار کم هستند.»^۱

آن گاه امام(ع) به وظایف حساس زمامدار و حکومت اسلامی در برابر قضات می پردازد و فرمان می دهد که نسبت به قضات یادشده، چگونه باید مراقبت صورت گیرد و احسان و سخاوت به خرج داده شود و اعتبار و منزلت و اقتدار و موقعیت داده شود تا از هر گونه سخن چینی و بداندیشی و طمع دیگران در امان باشند و دیگران نیز در آنان طمع نکنند و دشمنان، نسبت به آنان، مکر نکنند و بداندیشان، مجال تفتین و توطئه و سخن چینی نسبت به آنان را نیابند.

۳-۳. نقش حدود الهی در جلوگیری از فساد

شارع مقدس برای جلوگیری از فساد علاوه بر عقوبت اخروی، حدودی را معین فرموده، که توسط حکومت اسلامی در دنیا اجرا میگردد و اجرای این حدود ضامن حفظ امنیت جامعه از فسادهای اخلاقی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و... است کما اینکه قرآن در رابطه با حد قصاص اینگونه میفرماید: «و لكم فى القصاص حياة يا اولى الالباب» یعنی برای شما در اجرای حد قصاص حیات و زندگانی است ای صاحبان اندیشه یعنی اجرای این حد الهی ضامن حیات بشر و جلوگیری از قتل نفس میشود.

^۱ . نهج البلاغه، نامه ۵۳

از آن جایی که ممکن است انسان در اجرای حدود الهی گرفتار احساسات و عواطف انسانی شود به همین دلیل خداوند می فرماید در اجرای این حد الهی گرفتار احساسات بی مورد نشوید، که این احساسات نتیجه ای جز فساد و آلودگی اجتماع ندارد. «یاایها الذین ءامنوا کونوا قومین لله شهداء بالقسط ولا یجرمنکم شنان قوم علی الا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوی...»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! همواره برای خدا قیام کنید، و از روی عدالت، گواهی دهید! دشمنی با جمعیتی، شما را به گناه و ترک عدالت نکشانند! عدالت کنید، که به پرهیزگاری نزدیکتر است! و از (معصیت) خدا بپرهیزید، که از آنچه انجام می‌دهید، با خیر است^۱

لذا امام خمینی (ره) در بیانات خود درباره حدود الهی برای جلوگیری از گسترش فساد می فرماید: این حدود الهی که خدای تبارک و تعالی قرار داده و یک فرد اگر در داخل منزلش هم یک کاری بکند که بیرون منعکس بشود، او را تعقیب و مجازات می کنند، برای این است که اینهایی که این طور فسادها را در یک مملکت می کنند، ولوتوی خانه ای این کار را می کنند، این کم کم سرایت می کند و جامعه را روبه فساد می برد. خدای رحمان و رحیمی که با همه بندگان رحمت دارد و می خواهد همه بندگان به سلامت و سعادت باشند، به حسب تشریح، این طور فرموده است. آن وقت یک نفر آدمی که بیاید در خیابان و شمشیرش را بکشد، چاقویش را بکشد و بخواهد مردم را تهدید کند، بگویند که این را باید بکشید، این برای این است که اگر این را رها کنند یک کشور کم کم کشیده می شود به فساد؛ اگر منحصر به خودشان بود، حرفی نبود، اما فساد سرایت میکند.^۲

۴. نقش حکومت در جلوگیری از انواع فساد

۴_۱. نقش حکومت در جلوگیری از فساد اداری

بر اساس آموزه های دینی، نخستین گام برای مبارزه با فساد اداری و دیگر بیماری های اجتماعی مدرن، تزریق جهان بینی صحیح در جامعه است؛ همچنین عمل به اصول اسلامی به طور کامل، برای هدایت انسان به سمت صلح و شکوفایی حقیقی باید تشویق شود. پاسخ گویی

^۱ . مائده، آیه ۸

^۲ . سخنرانی امام در جمع مسئولان حزب جمهوری اسلامی، صحیفه امام، ج ۱۶، ص ۱۷۲

و مسئولیت پذیری ای که از درون انسان بجوشد، موثر تر و ماندگار تر از پاسخ گویی ای است که از نظارت بیرونی ناشی می شود. بنابراین، حساب دهی و پاسخ گویی، باعث کاهش درجه و میزان فساد می شود. این امر ممکن است به روش های مختلفی به دست آید که مهمترین و تاثیر گذارترین روش، ایجاد خود کنترلی در افراد است. در یک جهان بینی و نگرش سکولاریستی، معمولاً حساب دهی و پاسخ گویی از طریق بررسی ها و کنترل های اعمال شده بر افراد از طرف جامعه، جهت دستیابی به نتایج مشخصی چون امانت داری، کارایی و برابری به دست می آید. این نوع از پاسخ گویی، بسیار پر هزینه است و کاستی های فراوانی دارد که نمونه های زیادی از آن را می توان در مشکلات اجتماعی و اقتصادی ای که جوامع مدرن با آن مواجه اند، آشکارا مشاهده کرد.^۱

تا به امروز در ایران برنامه های بسیاری برای مبارزه با فساد اداری طراحی شده و به اجرا در آمده است، اما در این رابطه موفقیت اندکی حاصل گردیده است که برخی از دلایل اصلی این عدم موفق نبودن این برنامه ها عبارتند از:

۱. مجازات نشدن سوءاستفاده کنندگان و شرکت کنندگان در فساد اداری؛
۲. پولکی بودن و خودفروختگی افراد و مقامات اداری در آن بخش هایی از ساختار سیاسی و اداری که باید - به اصطلاح - با فساد اداری مبارزه کنند؛
۳. وجود کارکرد مثبت فساد اداری برای نخبگان اداری و گروه های متنفذ و قدرتمند اقتصادی که در عمل به صورت نهادی برای توزیع مجدد درآمدها به سود این نخبگان عمل می کند.
۴. نظام مند نبودن و عدم استمرار برنامه ها و نظارت دستگاه های دولتی و حکومت های مختلف در رابطه با مبارزه علیه فساد اداری.

۲_۴. نقش حکومت در جلوگیری از فساد اقتصادی

اصلی ترین راهکار پیشگیری از فساد، شفاف سازی نظام اقتصادی کشور و نهادینه سازی شفافیت است، بر این اساس، سامانه های مربوطه در بخش بانکها، امور مالیاتی و... باید فعال و به یکدیگر

^۱ . بابایی حسکویی، راهکار مبارزه با فساد اداری، ص ۱

مرتبط شوند تا کارآفرین، سرمایه‌گذار، بازرگان و تسهیلات‌گیر، در یک بستر هوشمند، نظارت‌پذیر شوند.

دیدگاه مقام معظم رهبری درباره مفاسد اقتصادی بدین شرح است: امروز کشور ما تشنه‌ی فعالیت اقتصادی سالم و ایجاد اشتغال برای جوانان و سرمایه‌گذاری مطمئن است و این همه به فضایی نیازمند است که در آن سرمایه‌گذار و صنعت‌گر و عنصر فعال در کشاورزی و مبتکر علمی و جوینده‌ی کار و همه‌ی قشرها از صحت و سلامت ارتباطات حکومتی و امانت و صداقت متصدیان امور مالی و اقتصادی مطمئن بوده و احساس امنیت و آرامش کنند. اگر دست مفسدان و سوء استفاده‌کنندگان از امکانات حکومتی قطع نشود و اگر امتیازطلبان و زیاده‌خواهان پر مدعا و انحصار جو طرد نشوند سرمایه‌گذار و تولیدکننده و اشتغال طلب همه احساس ناامنی و نومی‌دی خواهند کرد و کسانی از آن به استفاده از راه‌های نامشروع و غیر قانونی تشویق خواهند شد.

خشکانیدن ریشه‌ی فساد مالی و اقتصادی و عمل قاطع و گره‌گشا در این باره مستلزم اقدام همه‌جانبه به وسیله‌ی قوای سه‌گانه مخصوصاً دو قوه‌ی مجریه و قضاییه است. قوه‌ی مجریه با نظارتی سازمان‌یافته و بی‌اغماض از بروز و رشد فساد مالی در دستگاه‌ها پیشگیری کند و قوه‌ی قضاییه با استفاده از کارشناسان و قضات قاطع و پاکدامن مجرم و خائن و عناصر آلوده را از سر راه تعالی کشور بردارد. بدیهی است که نقش قوه‌ی مقننه در وضع قوانین که موجب تسهیل راه کارهای قانونی است و نیز در ایفاء وظیفه‌ی نظارت بسیار مهم و کارساز است.^۱

۴_۳. نقش حکومت در جلوگیری از فساد فرهنگی

یکی از مصادیق فساد فرهنگی، فساد جنسی می‌باشد که هم به نفسه فساد محسوب میشود و هم زمینه بسیاری از فسادهای دیگر است. امروزه از طرفی با گسترده شدن ارتباطات و از طرف دیگر با سهولت دسترسی به محتوای پورن و سکس (از طریق فضای مجازی و شبکه‌های ماهواره‌ای)، روز به روز بر دامنه و گستره فساد جنسی افزوده میشود. رسانه‌های خارجی و همچنین بنگاه‌های اقتصادی بزرگ جهان، با اهداف و اغراض مختلف (سیاسی، اقتصادی،

^۱. بخش‌هایی از فرمان هشت ماده‌ای مبارزه با مفاسد اقتصادی، ۱۰ اردیبهشت ۱۳۸۰

فرهنگی و...) وبا تولید و پخش محتوای پورن، روز به روز بر آتش شهوت جوانان می‌دند و جوانان را با آلوده کردن به مسایل جنسی به سمت هرزگی و فساد سوق می‌دهند که در این میان یکی از مهمترین راهکارهایی که از جانب پیامبر اسلام و امامان شیعه صلوات الله علیهم اجمعین برای جلوگیری و مقابله با این فساد پیشنهاد گردیده ازدواج موقت، (متعّه) است اما به علت ممنوعیتی که از زمان حکومت عمر ایجاد گردیده مورد نفرت مردم قرار گرفته است.

بنابراین، نقش مخربی که حکومت عمر در این زمینه ایفا کرد، نقشی غیر قابل انکار است تا آنجا که امیر المومنین (ع) فرمودند: «لولا ما سقنی به بنی الخطأ ما زنی إلا شقی». اگر عمر نکاح موقت را حرام نکرده بود، کسی زنا نمی‌کرد. مگر اینکه ذاتاً شقی و بدبخت باشد.^۱ و حقیقتاً در این زمان ازدواج موقت در نزد عموم مردم، به گونه ای جلوه کرده است، که آن را از زنا بدتر میدانند و قبح آن در نزد ایشان، از زنا بیشتر است. بسیاری از دختران و پسران و زنان و مردانی که با یکدیگر ارتباط نامشروع دارند، دارای شرایط ازدواج موقت می‌باشند ولی، هیچکدام حاضر نیستند رابطه خود را تحت این عنوان آورده و آن را مشروع کنند و علت آن هم، همین قبحی است که در بین مردم پیدا کرده است. امروزه با توجه به گرانیهای افسار گسیخته، شاهد کاهش آمار ازدواج در جامعه هستیم و کاهش آمار ازدواج، رابطه مستقیمی با افزایش آمار فساد در جامعه دارد؛ در نتیجه لزوم احیای این سنت حسنه در این زمان، بیش از هر زمان دیگر احساس میشود که حکومت میتواند با وضع قوانین مناسب و همچنین ایجاد بسترهای مناسب و فرهنگ سازی در این زمینه این سنت را احیا کرده و بسیاری از جوانان را از فساد به سمت این عمل مباح سوق دهد.

با توجه به نقش حکومت در جلوگیری از فساد فرهنگی، وزارت ارشاد، باید فضای مکان های فرهنگی، همچون سینماها را توأم با معنویت سازد تا جوانان با حضور در اینگونه مکان‌ها دچار انحراف نشوند؛ این به معنای اجبار نیست، اما دولت وظیفه دارد جلوی فریبکاری ها را گرفته و زیرساخت های معنویت را فراهم کند همچنین امروزه محصولات فرهنگی ناصحیح، به سهولت به دست مردم می‌رسد که حوزه و دانشگاه در این زمینه مقصر هستند و می‌توانند با تولید محصولات فرهنگی و آموزشی صحیح مثل بازی های کامپیوتری جذاب و اسلامی، تدوین کتاب

^۱ . حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۱۰، ح ۲۶۳۷۵

هاونرم افزارهایی که بیان شیوا جذابی داشته باشند تاحدی که جوانها شیفته آن ها شوند و تاحدی از فساد جلوگیری شود.

نتیجه گیری

ما در این مقاله، قصد بررسی موضوع مهمی همچون «نقش نظارت حکومت در جلوگیری از فساد از نظر آیات و روایات» را داشتیم، که در این راستا سعی نمودیم تا با مراجعه به تفسیر قرآن کریم و روایات اهل بیت «علیهم السلام» از دستورات و ارشادات آنها، برای ارائه راه حل مناسب در جهت از بین بردن فساد استفاده کنیم. ضرورت پرداختن به این موضوع بدین سبب است که، با توجه به شرایطی که در دنیای امروز به وجود آمده و بسیاری از کشورهای استعمارگر، می خواهند به هر قیمتی که شده با گسترش فساد، بر همه دنیا سلطه پیدا کنند؛ لذا سیاست حکومت اسلامی و تلاش آن در جهت مبارزه با فساد، می تواند مانند واکسن در برابر دشمن عمل کند و با تبدیل کردن تهدید به فرصت، مکرو حیله آنان را به خودشان برگرداند. بنابراین، این طور می توان نتیجه گرفت که، همانطور که امام علی (علیه السلام) در حکومت علوی خود برای ریشه کن کردن فساد، در بعد نظری با بیان مواضع حکیمانه و بر حذر داشتن از اخلاق رذیله و با تأکید بر اصل نظارت الهی، نظارت مردمی، تأکید بر اصل تعهد و مسئولیت پذیری به تقویت خودکنترلی پرداختند و در بعد عملی، علاوه بر نظارت دقیق بر عملکرد کارکنان با ایجاد برنامه های اصلاحی از جمله برکناری و عزل کارگزاران ناهل و... به مبارزه گسترده های با فساد پرداختند. امروز هم حکومت اسلامی باید در عرصه های مختلف «اقتصادی، اداری و فرهنگی» هر کدام به صورت جداگانه، راهکار خاصی را ارائه دهد که به چند مورد آن اشاره می کنیم:

مثلاً در حوزه اقتصاد راه حلی که مقام معظم رهبری پیشنهاد کردند، این است که مسئولین دولتی موظفند نسبت به نفوذ فساد اقتصادی در دستگاه های دولتی به شدت حساس باشند و عمل قاطع و گره گشا در این زمینه، نیازمند اقدام همه جانبه، به وسیله قوای سه گانه است و یا در حوزه فرهنگی امام خمینی (رحمه الله علیه) فرمودند: که سینما ها باید تغییر کند تا جوانان

گرفتار فساد و تباهی نشوند و موارد دیگر که به طور مفصل در مقاله توضیح داده ایم. امید است که بتوانیم با عزم ملی و خواست همگانی و جدیت دولت، فساد را در جامعه ریشه کن کنیم و زمینه را برای ظهور حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه) آماده سازیم.

فهرست منابع

- ۱_ قرآن
- ۲_ نهج البلاغه
- ۳_ اخوان کاظمی، بهرام ، نظارت در نظام اسلامی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۱
- ۴_ آمدی، عبدالواحد، غرر الحکم و درر الکلم، ترجمه: محمدعلی انصاری، بی‌جا، چاپ هشتم، بی تا
- ۵_ بابایی حسکویی، حسن، راهکار مبارزه با فساد اداری از دیدگاه اسلام، خبرگزاری نسیم
- ۶_ حر عاملی، محمد ابن الحسن، وسائل الشیعه، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ ششم، ۱۳۷۶.ق.ه
- ۷_ خمینی، روح الله، صحیفه نور، تهران: موسسه تنظیم و نشر دفتر آثار امام خمینی(ره)، ۱۳۷۸.
- ۸_ _____، حکومت اسلامی و ولایت فقیه در اندیشه امام خمینی ره، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ اول، ۱۳۸۴.
- ۹_ دری نجفی، قربانعلی، مقاله مبارزه با فساد در حکومت علوی.

۱۰_ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ترجمه: غلامرضا خسروی حسینی، تهران، انتشارات مرتضوی، ۱۳۶۱.

۱۱_ قرائتی محسن، ۳۰۰ نکته در مدیریت اسلامی بر اساس تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، چاپ هفتم، ۱۳۹۲.

۱۲_ کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، تهران: دارالکتب الاسلامی، ۱۳۶۵.

۱۳_ کیدنز، آنتونی، جامعه‌شناسی، مترجم: منوچهر صابری، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۷۷.

۱۴_ لویس معلوف، فرهنگ المنجد عربی به فارسی، مترجم: محمد بندریگی، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۷.

۱۵_ مجلسی، بحار الانوار، ترجمه: حسن ابن محمد ولی ارومیه‌ای، قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۲.

۱۶_ <http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673>